

Kulturmiljöprogram Emmaboda kommun

Boda glasbruk

Läsanvisning för områdesbeskrivning i kulturmiljöprogram

Emmaboda kommuns reviderade kulturmiljöprogram färdigställdes 2016 och består av 65 områdesbeskrivningar, en för varje miljö som inventerats inom projektet. Inom projektet har även GIS-information avsedda för kommunens handläggarkartor tagit fram. Fördelningen av antalet miljöer mellan socknarna ser ut som följande: Algutsboda socken – 19 miljöer, Långasjö socken – 19 miljöer och Vissefjärda socken – 24 miljöer. Därutöver har områdesbeskrivningar även tagits fram för tätorterna Lindås och Emmaboda. Nedan följer en beskrivning av områdesbeskrivningarnas upplägg och anvisningar hur de bör läsas.

Kartan

Områdesbeskrivningarna inleds med en karta över den aktuella miljön med olika markeringar som ger information om området och dess kulturhistoriska värden – huvudområde, kärnområde, fornlämningar och övrig kulturlämning.

- *Huvudområden* är områden med kulturhistoriska värden. De bidrar till förståelsen för området, genom att belysa ortens landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling. I nästan alla bymiljöer finns områden i byns utkant som historiskt haft ekonomisk betydelse, som exempelvis madängar med madhus, fiskevatten, kvarnplats eller andra områden som besitter kulturhistoriska värden.
- *Kärnområden* är mindre områden inom miljön med särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.
- *Fornlämningar eller potentiella fornlämningar* anger ett utdrag av de lämningar som finns registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, (FMIS). De lämningar som redovisas på kartan har någon av följande antikvariska bedömningar i FMIS: "fornlämning", övrig kulturhistorisk lämning" eller "bevakningsobjekt". Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- *Övrig kulturlämning* anger andra kulturhistoriska objekt och lämningar som upptäckts i samband med inventeringsarbetet, men som inte är registrerade i FMIS, exempelvis en vällagd stenmur, odlingsrösen, en husgrund, en linugn eller en förfallen byggnad.

Kulturhistorisk värdeklassning

Under kartan anges vilken *kulturhistorisk klassning* miljön har i skala 1–3. Värdeklassningen är kopplad till huvudområdet, med undantag av Lindås och Emmaboda där klassningen istället knutits till respektive kärnområde.

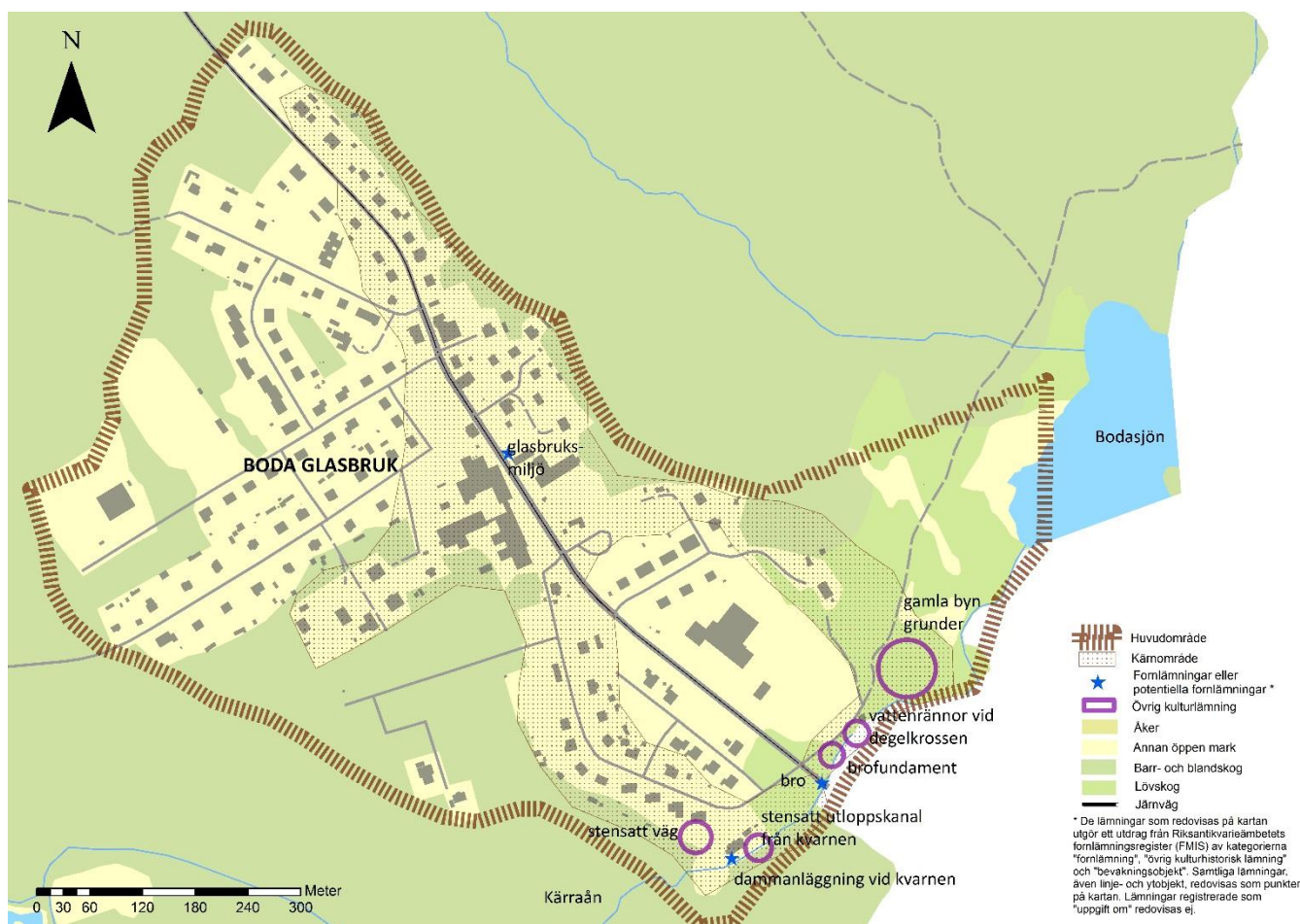
- Klass 1 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett regionalt eller nationellt perspektiv. Här ingår de områden som utgör miljöer av riksintresse för kulturmiljövården och som är skyddade av Miljöbalken, de nationellt uppmärksammade glasbruksorterna och platser tydligt förknippade med författaren Vilhelm Moberg samt ett fåtal andra miljöer som är av mycket stort kulturhistoriskt värde för kommunen.
- Klass 2 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett kommunalt perspektiv.
- Klass 3 – miljön har ett visst kulturhistoriskt värde och är intressant ur ett kommunalt eller lokalt perspektiv. Ofta finns det omständigheter i miljön som otidligt gjort dess kulturhistoriska värden, exempelvis igenväxning av odlingslandskapet, ombyggda eller moderniserade byggnader, riven bebyggelse.

I den efterföljande färgrutan redovisas miljöns anknytning till kulturmiljöprofilens teman, vilket illustrerats med block i olika färger.

Själva texten i områdesbeskrivningarna inleds med en ingress, vilken utgör en sammanfattande värdebeskrivning av miljön där de viktigaste värdena omnämns. Därefter följer en övergripande beskrivning av huvudområdet och objekt av särskilt värde som ligger inom detta, det vill säga utanför kärnområdet, samt en värdebeskrivande text om kärnområdet med de objekt som ligger inom detta. Textavsnittet avslutas med en litteraturlista.

Därefter följer tre punktlistor; "Särskilt värdefulla karaktärsdrag, områden och objekt", redovisning av "Befintligt skydd" som finns för miljön och "Antikvariska rekommendationer och förslag till skydd". Områdesbeskrivningarna avslutas med historiska kartor och ett stort antal nytaga bilder med bildtexter som i stor utsträckning innehåller fastighetsbeteckningar.

Omslagsbild: Boda glabruk, med brukskontor, transformatorstation och hytta.

Huvudområdet Boda glasbruk

BODA GLASBRUK

Klass 1

Skogen som resurs: En av förutsättningarna för glasbruksetableringen här var tillgången på ved. En annan var vattenkraften från små vattendrag i skogen.

Glasproduktionen: Ett av kommunens tre stora glasbruk, med högt industrihistoriskt värde. Ett av Glasrikets äldsta glasbruk, som anlades 1864. Banbrytande glasformgivare Erik Höglund, Bertil Vallien och Monica Backström m.fl. på 1950–1970-tal. Hytta, flera sliperier, unik degelkross, transformatorstation m.m. Tydlig koppling till vattenkraft. *The Glass Factory* glasmuseum, sedan 2011, med Sveriges största konstglassamling (Glas- och pappersarkiven från Boda, Åfors, Johansfors och Kosta glasbruk).

Glasbrukssamhället: Bruksort med många bevarade arbetarbostäder, disponentvillor mm.

Övriga berättelser: Reidar Jönsson fick inspiration till boken *Mitt liv som hund* i Boda glasbruk. Berättelser om karaktären Ruben Hjelm, som givit namn åt *Rubens stuga*.

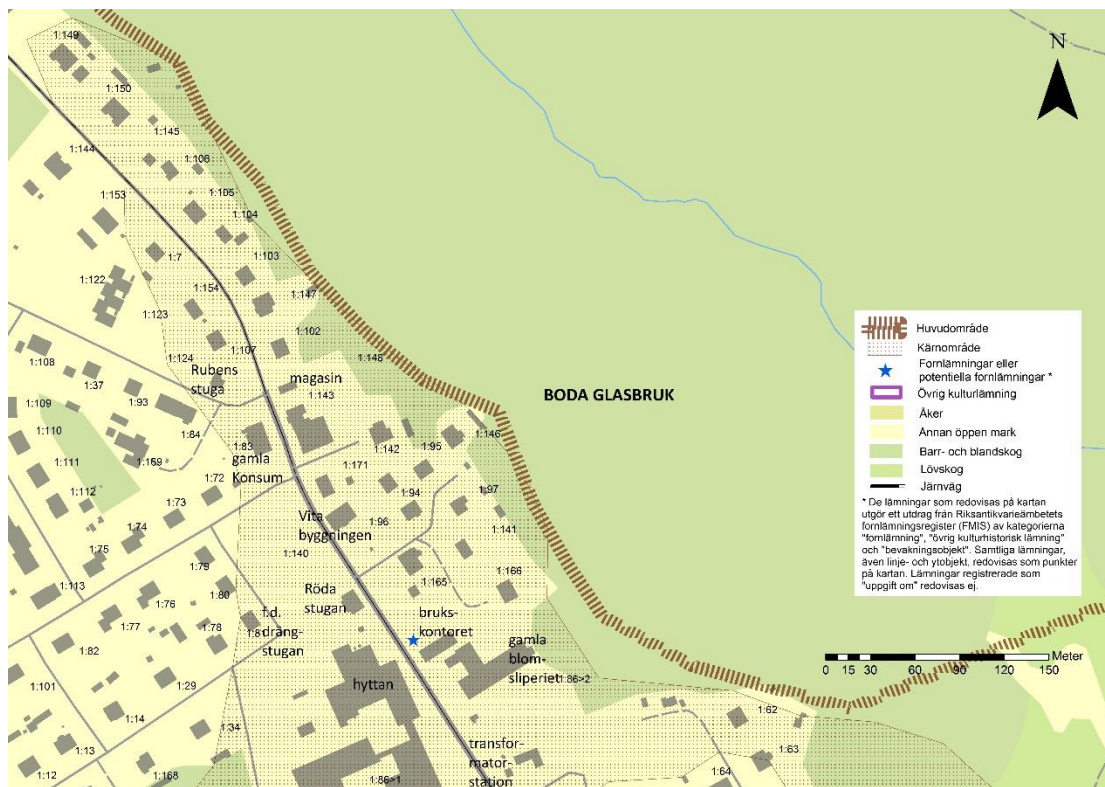
Boda glasbruk anlades här 1864 och är ett av de första bruk som etablerades i regionen, efter Kosta, efter att näringsfrihet införts 1864. Platsen, Förlångskvarn, valdes för att det redan fanns vattenkraft och kvarn här. Också skogen som behövdes till ved bidrog. Hela orten byggdes ut, med bruket som byggherre. Än idag finns många av de olika typerna av byggnader representerade, både olika produktionsbyggnader, som hytta, brukskontor, sten/degelkross, sliperier, men också en mängd andra byggnader som utgör bruksorten: arbetarbostäder, disponentvillor, skola, Konsum etc. Bruket fick en storhetstid under 1950-talet. Kända och banbrytande glasformgivare som har verkat här är t.ex. Erik Höglund, Bertil Vallien, Monica Backström och Kjell Engman. Boda har också en plats i historien om invandrande arbetskraft. Reidar Jönsson fick inspiration till filmen *Mitt liv som hund* här. Glasbruksorten har idag ett stort industrihistoriskt värde och rymmer en betydelsefull del av 1900-talets samhällshistoria. Hela orten fick namnet Boda glasbruk. Emmaboda kommun driver sedan 2011 glasmuseet *The Glass Factory* med Sveriges största glassamling.

Boda glasbruk

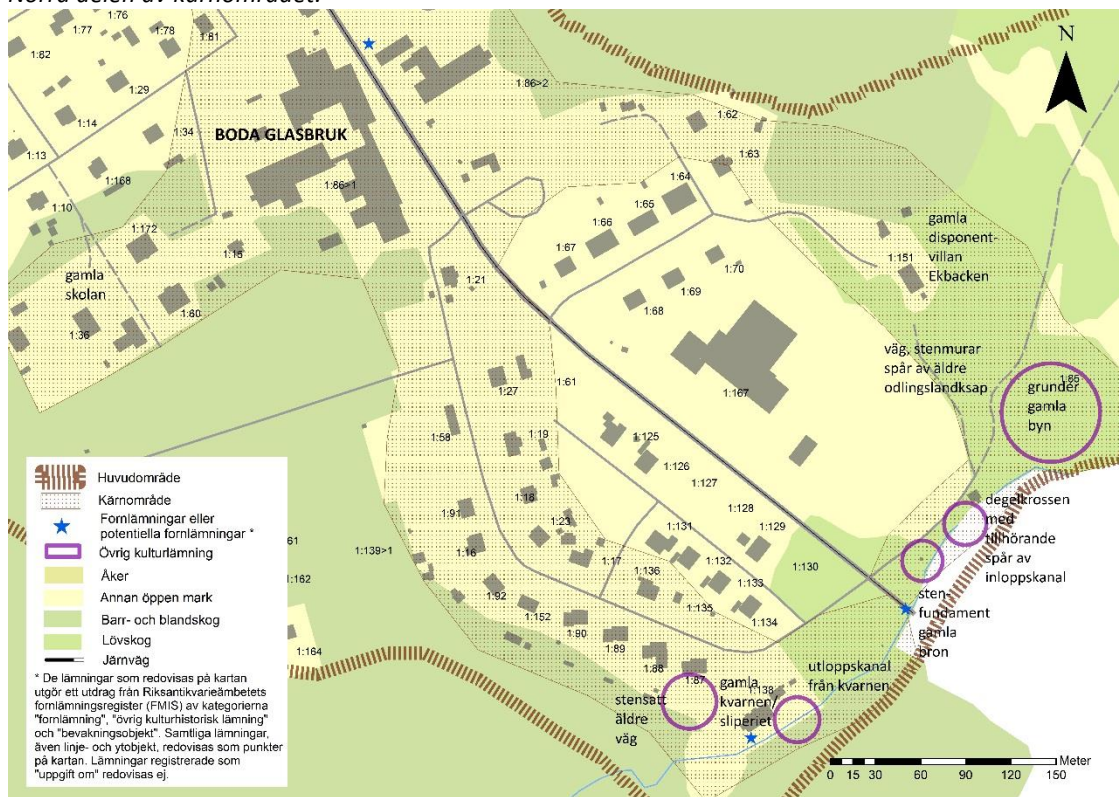
De stora skogarna och den lilla ån var två faktorer som bidrog till etableringen här, och som ännu finns kvar. Kulturhistoriskt är Boda glasbruk främst än idag helt och hållet en glasbruksort. Synliga spår från tiden före 1864, då bruket anlades, är det gamla sliperiet vid ån (Förlångskvarn 1:138), "Rubens stuga" (Förlångskvarn 1:140) samt stenmurar och delar av den tidigare öppna åker- och ängsmarken (inägorna), främst vid campingen och uppfarten mot Ekbacken. Utmärkande för Boda glasbruk är att följande byggnader, uppförda av bruket, finns kvar: glasbruksbyggnaden (delar av), två olika sliperier, transformatorstationen, brukskontoret (alla på Förlångskvarn 1:186), krossen (Förlångskvarn 1:85?), f.d. Roséns disponentvilla "Ekbacken" (Förlångskvarn 1:151), f.d. Scheutz disponentvilla "Patrongården" (Förlångskvarn 1:165), f.d. brukshandeln med magasin i trä (Förlångskvarn 1:143), den s.k. Vita byggnaden (Förlångskvarn 1:96), som var bostad åt rättaren som skötte jordbruket, f.d. drängstugan (Förlångskvarn 1:61) och ett antal äldre arbetarbostäder. En del av dessa är flyttade hit från det cirka 1905 nedlagda Löfsta glasbruk. Ett av de äldsta är den s.k. Röda stugan, idag inredd som café.

Andra bevarade hus som uppfördes med mer eller mindre bidrag eller medgivande från bruket, är t.ex. skolbyggnaden från tidigt 1930-tal, ombyggd till vandrarhem på 1970-talet (Förlångskvarn 1:6), pensionärsbostäder (1:172 och 1:60), en f.d. Konsumbyggnad (Förlångskvarn 1:83), f.d. posten (Förlångskvarn 1:171), samt många av de s.k. Egna hemmen.

Fornlämningar som finns i Boda glasbruk, och är markerade i den första kartan, är hämtade från Riksantikvarieämbetets fornsök. De har beteckningarna Algutsboda 221:1, den ursprungliga kvarnen, 222:1, bron samt 268:1 som är glasbruksmiljön.

Norra delen av kärnområdet.

Södra delen av kärnområdet.

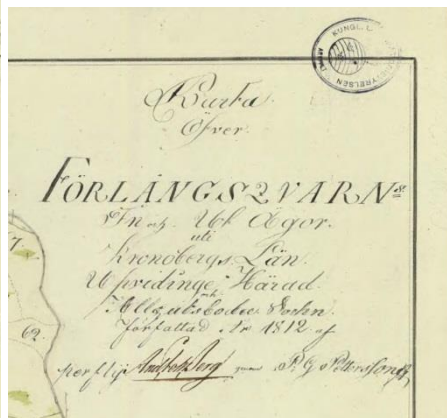
Historik

Boda glasbruk anlades 1864, på markerna till fastigheten Förlångskvarn. Vattenkraften i Bodaån var den direkta orsaken till placeringen just här. Att det redan fanns en kvarn bidrog också. Den nya hyttan uppfördes av nedplockat virke från en f.d. lumpbod vid det nedlagda Broakulla pappersbruk. (Denna brann dock senare.) Något av det första man byggde efter hyttan var en ny stenkross, för att kunna krossa kiselsten ("kvarts") till glasmassan. Krossen användes också att krossa deglar, då degelmjöl användes vid tillverkning av nya. Grundarna till bruket var tre glasblåsarmästare från Kosta: Viktor Scheutz, Erik Vidlund och J Söderbom.

Den äldsta kartan över Förlångskvarn är från år 1793. En annan från 1812. Då fanns här två gårdar, en bro i ungefär samma läge som idag samt flera kvarnar i bäcken, varav en är samma som finns kvar idag. Den byggdes om till sliperi och smedja då glasbruket etablerades här. Gårdarna låg tätt ihop precis norr om bron. De inägor (åkrar och ängar) som fanns när markerna nyttjades som jordbruksmark sammanfaller än idag i stort med de öppna ytor där det idag finns bebyggelse. Särskilt tydligt syns detta på den öppna ytan som används som camping. Här var tidigare åker, med en stenmur intill, vilken finns kvar på vägen upp mot Ekbacken. Laga skifte genomfördes 1849. Namnet Förlång är sannolikt namnet på en sjö. Fyri=furuskog och langer=lång¹. Det finns också en skräcka om en man som ägde en liten skvaltkvarn i närheten. Mannen var så lång att han fick böja sig varje gång han gick in i kvarnhuset. Han gavs därför namnet *Förlången*. Fram till 1970-talet utgjorde ån också länsgräns, så att Boda glasbruk hamnade i Kronobergs län. Idag utgör samma gräns kommungräns, mot Nybro kommun.

Örsjö blev den närliggande tätort som fick betydelse för bruket, då man hade eget magasin vid järnvägen för att förvara råvaror samt glas. Råvaror och glas transporterades till och från bruket, först med häst och vagn och senare med lastbil. På 1920-talet drogs elledningar från Örsjö och en transformatorstation anlades, så att man kunde elektrifiera bruket. Sliperiet flyttades då upp till närheten av hyttan för att man skulle slippa de tunga och omständliga transportererna av glas fram och tillbaka. Som på alla andra glasbruksorter låg sliperiet låglänt vid ån, med hyttan en bit därifrån, på mer fast mark. Glasbruket stod för fria bostäder för de som jobbade på bruket, varför glasbruket också blev byggherre då orten expanderade. Det har också funnits olika affärer. Den första drevs av bruket, men överläts 1902 på Tekla Johansson. Hon drev affären i en lokal uppförd av bruket, senare vårdshus. Det ännu bevarade uthuset användes som affärens magasin. Här fanns under en period också frysack åt brukets anställda. 1908 övertog den nybildade Kooperativa föreningen rörelsen och drev den vidare här tills de kunde öppna ny affär mitt emot, i en nybyggd lokal, 1929. Från 1921 fanns också Boda livs. På 1970-talet drevs slakteri på samma fastighet.

¹ Om ortnamnen, ur Algutsboda sockenbok nr I (1962)

På 1812 års karta över Förlångskvarn ser man broläget (röd ring) som är i princip detsamma som idag, flera kvarnar i bäcken, den öppna åkermarken, som delvis är densamma som idag samt de två gårdarna, A och B, som är förvunna. Boda glasbruk växte upp efter 1864 väster om dessa gårdar, på jordbruksmark.

Ekonomiska kartan från mitten av 1940-talet, ur lantmäteriets historiska kartor. Vita ringar kring (från norr) Rubens stuga, disponentvillan Ekbacken, stenkrossen och gamla sliperiet (f-d. kvarn). Jämför kartan sidan 1.

1947 köptes Boda glasbruk av Eric Åfors, *Glaskungen* från Åfors, och kom att ingå i *Åforsgruppen*, det som senare hette *Kosta-Boda* (Kosta hade köpts in redan 1936). Eric Åfors anställde direktör Erik Rosén, som flyttade in i den stora disponentvillan, enligt uppgift flyttad hit från Löfsta glasbruk och ombyggd. På 1960-talet gjordes delar av inredningen om, bland annat köket, efter ritningar av

arkitekt Erik Sörling. När Rosén anställde den unge formgivaren Erik Höglund 1952 började en ny epok för Boda glasbruk. Höglunds experimenterande med glas blev banbrytande. Hela koncernen upplevde ett uppsving på 1950–1960-talen, vilket också avspeglar sig i bebyggelsen. På 1960-talet anställdes fler formgivare i koncernen: Monica Backström, Bertil Vallien, Rolf Sinnemark, Signe Persson-Melin, Kjell-Engman m.fl. I Boda utvecklade man även arbetet med glas i kombination med andra material. Detta yttrade sig i den fysiska miljön i att man byggde och inredde en stor smedja, *Boda smide* och etablerade företaget *Boda Nova*, så småningom i nybyggda lokaler. Tanken med *Boda nova* var att sälja saker till hela ”det dukade bordet”, inte bara glas. Många offentliga utsmyckningar tillverkades i kombinationen smide, glas och trä. Särskilt Erik Höglund och Bertil Vallien producerade många sådana.

Orrefors-Kosta-Boda koncernen, som Boda glasbruk tillhörde, stängde hyttan 2003 och sålde fastigheten till Emmaboda kommuns fastighetsbolag, Emfab. Under 2010–2012 fick orten nya verksamheter i form av *Hönsalottas luffarmuseum*, i ett av de gamla sliperierna, *The Glass Factory* glasmuseum, i de modernare sliperilokalerna samt DesignHouse Stockholms outlet och café *OPEN*, i gamla hyttan. Alla tre verksamheterna har flyttat in i befintliga äldre lokaler som hört till bruket, så dessa har fått leva vidare på nytt sätt.

Litteratur

Boda glasbruk 1864–1964, sid 355, Algutsboda sockenbok nr II
Minnesbilder från min barndom i Boda glasbruk 1930–42, sid 205, Algutsboda sockenbok nr XII (2003)
Mina barndomsår i Boda glasbruk, s 438, Algutsboda sockenbok nr XVI (2012)
Boda gamla skola, sid 328, Algutsboda sockenbok nr XVI (2012)
Boda nya skola, sid 353, Algutsboda sockenbok nr XVI (2012)
Etsaren i Boda sid 117, Algutsboda sockenbok nr X (1997)
Att växa upp i Boda, sid 127, Algutsboda sockenbok nr X (1997)
Under den lilla stugans tak bodde elva personer (om Rubens stuga), sid 169, Algutsboda sockenbok nr X (1997)
Kooperativa, sid 144, Algutsboda sockenbok nr VIII (1991)
Den siste brukspatronen, sid 13, Algutsboda sockenbok nr XIII (2006)
Algutsbodas tre Folkets-Hus föreningar, sid 405, Algutsboda sockenbok nr VI (1984).
Boda glasbruks historia, Carl Andersson (1954)

Generationers arbete på Boda glasbruk, ur: I Glasriket. Människan-Miljön-Framtiden (1982).
Boda glasbruk 1864–1964, Olof Nordström (1964).

Rubens stuga

Ruben Hjälms, som var en karaktärsfull person i Boda, gav namn åt stugan. Han föddes här 1887 och dog här 82 år senare 1969. Han syster Cecilia bodde kvar till sin levnads slut 1978. Efter det har huset stått tomt, men används sporadiskt till "tidsresor" med skolbarn. Ägare är Emmaboda kommun. Ruben har gjort sig känd i Boda genom att han vid ett tillfälle, efter att den nye unge formgivaren Erik Höglund från Stockholm hade börjat på bruket, blev så upprörd över att Erik Höglund önskade blåsor i glaset att han kastade sin glasblåsarpipa på golvet i protest, och gick hem. Detta hade aldrig hänt förut. Händelsen gestaltas i Lasse Hallströms film *Mitt liv som hund*, från 1985, baserad på boken med samma namn av Reidar Jönsson. Rubens far och mor, Frans Hjelm och Gustava, flyttade hit till Boda 1884 med sex barn, för att skapa sig en framtid genom arbete på glasbruket. Som mest bodde det elva personer i stugan. Gustava födde ytterligare tre barn till världen efter det att familjen kommit till Boda: Ruben 1887, Cecilia 1889 och Josef 1892. Sonen Thomas började arbeta i hyttan då han var 8 år. När han var 20 hade han blivit så duktig att han blivit "mästare" med högre lön. Han var då Sveriges yngste glasblåsarmästare. Även Ruben började tidigt i hyttan och blev en skicklig glasarbetare. Han satt också på mästarstolen en tid men avstod frivilligt från den befattningen, eftersom han inte ville bestämma över sina arbetskamrater.

Under de första decennierna saknades kokspis (järnspis) i köket och maten lagades därför i trefotagryta eller i en hängande kittel över den öppna härden. Frans Hjelm avled 1895, 54 år gammal. Gustava var självlärd barnmorska. Det var henne som folket i Boda vände sig till när de behövde hjälp och bistånd vid barnsövd. Uthuset med dass, vedbod med mera är rivet, men stugan är bevarad till eftervärlden, så att den kan visa oss hur en glasarbetare kunde leva, i ett rum och kök, förr i tiden, och som ett särskilt minnesmärke över familjen Hjälms.

Röda stugan

Röda stugan är ett annat exempel på en arbetarbostad i glasbruksorten. Den hade stora och många rum jämfört med en del andra arbetarbostäder. Röda stugan byggdes som ett av de första bostadshusen i det nya Boda glasbruk efter 1864. Möjligen kan det vara flyttat hit, eller delvis ett äldre flyttat hus som blivit påbyggt. Det har arkitektoniska drag både från 1890-tal och 1930-tal, vilket visar att det skedde förändringar och moderniseringar på 1930-talet med nya spisar, kök, kakelugnar med mera. Namnet Röda stugan gavs på 1970-talet, då glasbruket började använda lokalen på bottenvåningen som försäljningslokal för sekundglas under sommartid. Övervåningen användes som lager och byggdes inte om (förutom lagerhyllor). Tack vare att ingen bodde i huset är det idag, 2013, ovanligt välbevarat, med delvis ålderdomlig prägel och många äldre inredningsdetaljer. En av de två tjocka runda glasrutorna, ett *oxöga*, i de gamla ytterdörrarna är av den typ som tillverkades när man gjorde fönsterglas som en rund "tallrik" och mittenbiten också användes. 2010 renoverades huset varsamt och fick ny funktion som café.

"Farfar o farmor, Oskar o Gerda Berg, bodde i lägenheten nere mot norr. Oskar var rättare på jordbruket som hörde till bruket. De hade 11 barn och bodde (stort) i 2 rum och kök. Ändå var det madrasser med sovande barn över hela golvet. Farfar sa att man inte kunde gå upp på natten för att gå o kissa, för då kunde man lätt trampa ihjäl någon. Farfar o farmor hade sin säng mot väggen mot baksidan i det inre hörnrummet. Det lilla rummet mot baksidan var köket (det var kanske lite större då). Det hade ett stort fönster på hela väggen ut mot verandan. Spisen mot öster (långsidans bakre vägg/hörn) och diskbänk mot söder (mot grannes kök). Dassen låg på gården. Farfar dog 1953 och farmor bodde kvar några år till. I lägenheten ovanpå Oskar o Gerdas bodde en son med familj, "farbror och faster" Sture och Selma Berg. Albin, med sin gris, bodde inte så långt därifrån, och var ett ofta förekommande samtalsämne, som roade barnen (såväl som de vuxna). Till rättarens uppgifter hörde förutom att sköta om driften av glasbrukets eget jordbruk också att hämta de som dött och köra till kyrkan i Algutsboda, med häst och vagn. I glasverandan på väggen (mot nuvarande wc) hängde ett seldon till hästen. Det hade fullt med bjällror på. Farfar sa till Viviann: -Du ska inte bli rädd däka, om du hör dessa klockor på natten, då är det bara jag som är uppe och kör lik." Berättat av Viviann Roos, Värnamo, 2010.

Betydelsefulla karaktärsdrag, områden och objekt, Boda glasbruk

- Den stora hyttan i rött tegel, exteriört delvis i äldre stil (delvis byggd efter en bränderna 1928 och 1941). Sedan 2011 inredd som försäljningslokal och café, med en bevarad vanna. (Förlångskvarn 1:186)
- Brukskontoret murat och putsat vitt. I stil både 1800-tal och 1960-tal, med inredning av hög kvalitet i form och material. (på Förlångskvarn 1:186)
- Den unika degelkrossen/ stenkrossen med (rekonstruerat) vattenhjul i trä samt lämningar av intagskanal.
- Den unika transformatorstationen i 1920-talsstil. (på Förlångskvarn 1:186)
- Gamla sliperiet vid bruket, en lång faluröd träbyggnad med småspröjsade vita fönster. Från 2010 använt som luffarmuseum. (på Förlångskvarn 1:186)
- Äldsta sliperiet vid ån, med den höga stengrunden bevarad och övre delen ombyggd till modern bostad (Förlångskvarn 1:138) samt tillhörande rester av damm, utloppskanal med mera.
- Roséns disponentvilla *Ekbacken* har en typisk utformning för en glasbruksort. Den är gul, pampig, stor, har påkostad arkitektur och trädgård och ligger tydligt avskilt för sig. (Förlångskvarn 1:151)
- Scheutz disponentvilla "*Patrongården*". (Förlångskvarn 1:165)
- Röda stugan är ett av de nya bostadshusen som uppfördes i Boda efter att bruket anlagts, kanske det allra första. Eventuellt flyttades det hit från Löfsta glasbruk och återanvändes. Huset rymmer fyra lägenheter. Det är delvis välbevarat, med flera köksspisar och kakelugnar.
- Den s.k. Vita byggnaden, som var bostadshus till de som drev brukets jordbruk. (Ladugårdarna låg mitt emot, idag park.) (Förlångskvarn 1:96)
- Rubens stuga är exempel på en liten allmogebyggnad med ett rum och kök, som fungerade som bostad åt en familj på elva personer. (Förlångskvarn 1:140)
- F.d. konsumbyggnaden (Förlångskvarn 1:83), f.d. brukshandeln (Förlångskvarn 1:143) och f.d. posten (Förlångskvarn 1:171).
- Den öppna före detta ängs-, hag- och åkermarken centralt i byn med stenmurar, röjningsrösen och hamlade träd.
- De gamla brofundamenten vid ån.

Befintligt skydd

- Vid ån finns tre utpekade damm-miljöer i Länsstyrelsens projekt INVÄVA (2015).
- **Fornlämningar** skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). En ny lag trädde i kraft 1 januari 2014, vilken bl.a. innebär att lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna, samt tillkommit innan år 1850, är skyddade. Detta medför att till exempel alla torp-/ kvarnlämningar uppförda innan 1850 numera är skyddade. Fornlämningsregistret är under bearbetning. De på kartan med blå stjärnor markerade fornlämningarna utgår från

bedömningar gjorda utifrån den tidigare Kulturminneslagen, fornminnesregistret, fornsök. Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.

- Boda glasbruk utgör en utpekad miljö i det politiskt antagna Emmaboda kommuns **kulturminnesprogram 1984**. Utpekade byggnader i dessa bebyggelseområden ska betraktas som särskilt värdefulla ur kulturhistorisk synpunkt och omfattas därmed av förvanskingsförbud enligt Plan- och Bygglagen. (PBL 8 kap 13 §).
- **Alla byggnader** omfattas av varsamhetskravet i **Plan- och Bygglagen**. Detta innebär att ändring av en byggnad alltid ska utföras varsamt, så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. (PBL 8 kap 17 §). Varsamhetskravet gäller både exteriört och interiört.
- **Särskilt värdefulla byggnader** och områden får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §). Även underhållet av en byggnad ska anpassas till dessa värden och till omgivningens karaktär (PBL 8 kap 14 §).
- Värdefulla **småmiljöer i jordbrukslandskapet**, som till exempel åkerholmar, odlingsrösen, stenmurar och alléer, omfattas av biotopskydd enligt miljöbalken. Det innebär att de inte får tas bort eller skadas. (MB, 7 kap)
- Boda glasbruk är utpekad som en av Emmaboda kommuns mest kulturhistoriskt intressanta **industrimiljöer** i utredningen "Emmaboda kommuns industriarv" som togs fram av Kalmar läns museum år 2005.

Rekommendationer och förslag till skydd

- **Kärnområdet** är känsligt för förändringar och bör betraktas som kulturhistoriskt **särskilt värdefulla bebyggelseområden** enligt Plan- och bygglagen (PBL 8 kap 13 §). Fastighetsägare bör informeras om detta och vad det innebär. Områdena och deras byggnader får förändras, men inte rivas eller förvanskas. Husen ska underhållas så att de särskilda värdena och byggnadernas ursprungliga karaktär bevaras. Fasad- och takmaterial, utförande och kulörer samt äldre detaljer som dörrar och fönster bör bevaras, såvida det inte handlar om rena skyddsåtgärder, ex. täckning av överloppsbyggnader med plåttak.
- Inom kärnområdena bör nybyggnader och tillbyggnader anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning. Mer omfattande förändringar inom kärnområdet bör föregås av en antikvarisk förundersökning. Vid

lovgivning och planläggning bör särskild antikvarisk hänsyn tas i dessa områden, vilket kan motivera att särskilda antikvariska kunskapsunderlag upprättas.

- Det är önskvärt att **planbestämmelser**, d.v.s. detaljplan eller områdesbestämmelser, upprättas för alla kärnområden. I områdesbestämmelserna bör en generell lovplikt införas för rivning, för åtgärder som avsevärt påverkar befintliga byggnaderna yttre utseende samt för åtgärder avseende ekonomibyggnader. Bebyggelsens kulturhistoriska värden bör i områdesbestämmelserna skyddas genom varsamhetsbestämmelser eller skyddsbestämmelser.
- **Gamla vägar** inom huvudområdet bör värnas vad gäller sträckning, bredd och detaljer som hör vägmiljön till. Grusvägar bör ej asfalteras eller ytterligare dras om.
- En **informationskampanj** om kulturhistoriska värden och byggnadsvård mot alla olika fastighetsägare inom kärnområdena är önskvärt.
- För **landskapsvårdande åtgärder** bör finnas en långsiktig plan. **Vattnet** i ån bör hållas öppet, liksom landskapet vid Ekbacken, mot stenmurarna.

Svart och rött, nytt och gammalt. (Förlångskvarn 1:186)

2010 flyttade Hönsalottas luffarmuseum in i ett av Boda glasbruks gamla sliperier, med välbevarade byggnadsdetaljer.

Glasmuseet The Glass Factory samsas sedan 2012 med Design House Stockholms outlet OPEN, i gamla hyttan.

Kontoret i egen pampig byggnad visar vilken betydelsefull glasbruksort Boda glasbruk var. Kontoret var under en period Kosta-Bodas huvudkontor. Erik Rosén hade sitt kontor här. Huset är uppfört i putsat massivt tegel, vilket i sig är ovanligt här. Kjell Engman och Monica Backström hade senare ateljeér i huset. Idag finns både drag av 1800-talshus och en tydlig årsring från 1960-talet, då entré och inredning gjordes om. (Förlångskvarn 1:186)

Erik Höglund hade "showroom" i gamla banken. Byggnaden är en del av sliperiet, som uppfördes på 1920-talet efter att orten fått elström. Många fina detaljer är idag välbevarade här.

Det som idag är luffarmuseum var tidigare sliperi, vilket syns på de många fönstren.

Glashyttan från baksidan. (Förlångskvarn 1:186). Transformatorstationen som gjorde det möjligt att förlägga sliperiet närmre hyttan. (Förlångskvarn 1:186).

Efter bruket på höger sida, mitt i bilden, syns Vita byggnaden. Tegelhuset till höger är ett sliperi som brann. Efter det skymtar brukskontoret.

I den sk Vita byggnaden (Förlångskvarn 1:96) bodde förvaltaren som skötte glasbrukets eget jordbruk. Ladugårdarna låg tvärs över vägen, på det område som idag är park.

Intill den f.d. brukshandeln, under en period Boda wärdshus (Förlångskvarn 1:143), finns också ett uthus bevarat. Detta var tidigare affärens varumagasin, som under en period innehöll frysack åt brukets anställda.

Gamla posten i Boda glabruksort. (Förlångskvarn 1:171)

Röda stugan är en av de äldsta bostäderna som uppfördes (eller flyttades hit) när glasbruket hade anlagts. Två rum och kök för mästare med familjer, ett rum och kök eller ett rum på vinden för andra. Från 1970-talet användes huset som försäljningslokal, sedan 2011 som café. Är idag ett av de mest välbevarade äldre bostadshusen. (Förlångskvarn 1:186?)

Skulpturen Albin och Pegasus av Bertil Vallien är en hyllning till den gamle glasblåsaren och profilen Albin, som bodde och verkade i Boda. Skulpturen är placerad i parken, som tidigare var glasbruksortens ladugårdsplan. Kartan från ca 1945 visar centralt i bilden bland annat ladugårdsbyggnaderna vid den öppna åker som idag är park. Mitt i bild, söder om stallarna, finns också det bostadshus som var drängstuga.

Skolan i klassicistisk 1920-talsstil. Den ena disponentvillan, ursprungligen familjen Scheutz, från 1930-talets början. (Förlångskvarn 1:36) kallad i modern tid för Patrongården. (Förlångskvarn 1:165)

Ekbacken, den gamla disponentvillan. (Förlångskvarn 1:151)

Den unika sten/degel-krossen med glasrikets enda (rekonstruerade) vattenhjul som har direkt med glastillverkning att göra. Till vänster från 2012, till höger från 1940-talet. (Förlångskvarn 1:85).

När glasbruket anlades fanns redan denna kvarn i den lilla bäcken (Förlångskvarn 1:138). Kvarnen byggdes om till sliperi. Idag privatbostad. I området mellan krossen och ekbacken syns ännu spår från det äldre jordbrukslandskapet i form av stenmurar och öppna f.d. åkrar.

Arbetsbostäder (några exempel):

Rubens stuga. (Förlångskvarn 1:140?)

Flera större hus, nordväst om Boda glasbruk, som ursprungligen rymde flera lägenheter för glasarbetare flyttades hit av Boda glasbruk från det 1905 nedlagda Löfsta glasbruk.

Arbetarbostäder av modernare typ från 1950-talet (Förlångskvarn 1:65).

Äldre arbetarbostäder (Förlångskvarn 1:142, 1:165 och 1:21)

Emmaboda
kommun

Länsstyrelsen
Kalmar län